

Att delta utan att närvara

Skolplikt i förändring

Maria Arvidsson

PARTICIPATING WITHOUT ATTENDING. COMPULSORY SCHOOLING IN CHANGE. Compulsory schooling in Sweden was introduced in 1842. However, its meaning has changed over time, both in terms of who it applies to, how long it applies and how it can or should be implemented. During the 2000s, compulsory schooling has become synonymous with the obligation to be present in school and attend class. There are students who for medical, mental and social reasons can not go to school and fulfill their school obligation. In order to ensure that these students receive the education they are entitled to, a new chapter was introduced in 2020 in the Swedish Education Act, enabling distance learning. The purpose of the article is to learn more about how the educational policy framework of school attendance and everyone's right to education can affect the meaning of compulsory schooling, and how this discursive change can have consequences for students, schools, and society. To achieve this, government policy texts on distance education and school attendance published in 2017-2021 are analyzed. The consequences that are perceived to follow from teaching beyond the school area are also discussed here. One consequence that is highlighted is that the school's democracy mission ends up in danger. The analysis is inspired by Carol Lee Bacchi's approach WPR (What's the Problem Represented to be).

Keywords: school absence, compulsory schooling, distance learning, democratic education.

Rätten till utbildning hör till de mänskliga rättigheter som alla FN länder är skyldiga att garantera. I Sverige började synen på utbildning som en rättighet vinna mark för nästan två hundra år sedan. En garanti

---

Maria Arvidsson, lektor i Samhälle och kultur i ett skolperspektiv, Linköpings universitet. E-post: maria.arvidsson@liu.se

om detta skrevs in i 1974 års regeringsform. Här preciseras att alla barn med skolplikt har rätt till gratis utbildning i skolan.

Alla barn som omfattas av den allmänna skolplikten har rätt till kostnadsfri grundläggande utbildning i allmän skola. (RF, SFS 1974:152, 2 kap, 18 §)

I regeringsformen definieras dock inte vad skolplikt innebär. Inte heller görs det explicit i vår rådande skollag. Här sammankopplas skolplikt likt ovan med en rättighet att få kostnadsfri utbildning (SFS 2010:800, 7 kap, 2§). Skolplikt skulle därmed kunna tolkas som en rätt att få utbildning. Men skollagen tar även upp vad som händer om en skolpliktig elev inte, utan giltigt skäl, nyttjar sin rätt till utbildning. Sanktioner kan då vidtas mot dess vårdnadshavare.

Om en skolpliktig elev inte fullgör sin skolgång och detta beror på att elevens vårdnadshavare inte har gjort vad denne är skyldig att göra för att så ska ske, får hemkommunen förelägga elevens vårdnadshavare att fullgöra sina skyldigheter. (SFS 2010:800, 7 kap, 23 §)

Skollagens skrivning om sanktioner som kan vidtas om skolplikten inte efterlevs ger uttryck för att plikten även inkluderar en skyldighet att närvara i skolan och delta i den undervisning och övriga aktiviteter som ges. Skolverket ger denna förtydligande definition på sin hemsida:

Skolplikt innebär att barn måste gå i skolan och delta i den verksamhet som anordnas där. För att inte behöva gå till skolan ska barnet ha ett giltigt skäl, till exempel sjukdom eller ledighet som skolan beviljat. (Skolverket 2020b, s 1)

Kravet på hur barn ska få sin rätt till grundläggande utbildning tillgodosedd skiljer sig åt mellan länder. Bland europeiska länder är det utöver Sverige bland annat Tyskland, Turkiet och Spanien som endast under särskilda omständigheter tillåter att undervisning ges på annan plats än i skolan. I många andra länder råder framför allt läroplikt eller undervisningsplikt, det vill säga en plikt att mottaga undervisning som ger kunskaper och färdigheter i enlighet med vad som ges i den allmänna skolan. Här preciseras dock inte nödvändigtvis var, hur eller av vem/vilka (EACEA 2018).

Skolplikten, eller skolobligatoriet, har sedan länge varit frånvarande i den allmänna debatten om skolan påpekar Mats Dahlqvist (2002) i artikeln ”Skolplikten och samhällsordningen – Om nödvändigheten och önskvärdheten av obligatorisk skolgång”. Dahlqvist betonar att

obligatoriet att gå till och i skolan, det vill säga det vi benämner som skolplikt, primärt ägnas uppmärksamhet då det införs i mitten av 1800-talet. Hur fenomenet går i linje med de grundläggande principer som den politiska demokratin sedan länge vilar på, är däremot föga problematiserat enligt Dahlqvist. Obligatoriet eller skyldigheten att gå i skolan förefaller uppfattas så självklart att det inte diskuteras i någon större omfattning vare sig inom forskningen om skolan eller i den politiska debatten. Snarare lyfts och framhålls frågan om rätten till utbildning. Den här artikeln handlar om hur vi nu, ett par årtionden in på det nya seklet, befinner oss i en diskursiv förändring gällande skolnärvaro och skolplikt. Diskursen handlar inte om att ifrågasätta eller upphäva skolplikten. Snarare inkluderar den förändringar som primärt handlar om hur skolobligatoriet ska tolkas och uppfyllas. År 2020 införs bland annat distansundervisning som en möjlig undervisningsform för grundskoleelever i behov av särskilt stöd. I korthet innebär den en möjlighet att få undervisning utan att eleven är på plats i skolan (SFS 2020:605, 23 kap). I bakvattnet av den stora Covid-19 pandemi som pågått under de senaste åren, har frågan om skolnärvaro dessutom ytterligare aktualiserats. Media har kontinuerligt rapporterat om hur skolor fått stänga igen på grund av stor smittspridning och att elever därmed hänvisats till undervisning på distans eller ingen undervisning alls. I mediebruset om skolnärvaron har det också funnits intervjuer med föräldrar som hotats av vite för att de inte vill skicka sina barn till skolan på grund av oro för smitta. Frågan om hur den i lag stadgade skolplikten och kravet på skolnärvaro ska tolkas och hanteras i tider av kris har därmed hamnat ordentligt under lupp. ”Skolplikten rör vi inte”, säger utbildningsminister Anna Ekström i en intervju i *Dagens Nyheter* i början av pandemin år 2020 (4/6, 2020). Ekström påtalar vikten av att barn går i skolan. I samma intervju säger ministern: ”Även om skolan tillfälligt skulle stängas kommer skolplikten att gälla”. Ekströms uttalande är exempel på hur skolplikten både uppfattas som mycket viktigt men också att dess innebörd tenderar att vara i förändring.

Syftet med denna studie är att bidra med fördjupad kunskap om hur den utbildningspolitiska inramningen av skolnärvaro och elevers rätt till utbildning kan bidra till att omforma skolplikten och dess innebörd, liksom hur denna diskursiva förändring kan få konsekvenser för elev, skola och samhälle. Genom analyser av statliga policytexter om distansundervisning och skolnärvaro, utgivna år 2017–2021, visas hur skolnärvaro definieras och vad som uppfattas vara problematiskt med elever inte får undervisning på plats i skolan.

Material och avgränsning

Propositioner och utredningar ger en bakgrund till varför en lag eller förordning ska införas och hur den ska tolkas, det vill säga vad som anses problematiskt, vad som behöver göras och av vem/vilka. En syntetiserad form av statliga utredningar och propositioner publiceras av myndigheter i form av föreskrifter för att ge riktlinjer om hur en lag eller förordning ska tolkas och efterlevas för berört område eller verksamhet, till exempel skolan. Propositioner, offentliga utredningar och föreskrifter är på så sätt exempel på policydokument, det vill säga anvisningar om hur något ska styras i önskad riktning (Boréus, 2015). Materialet till denna studie utgörs av ett urval av statligt producerade texter som på ett eller annat sätt handlar om hur avbrott i eller brott mot skolplikten ska tolkas och hanteras under 2010-talet. Tidsperioden är vald med hänseende till att frågan om närvaro i skolan lyfts till politisk diskussion och att det vidtas statliga åtgärder under decenniets senare del. År 2017 publiceras *Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera. Att vända frånvaro till närvaro - en utredning om problematisk elevfrånvaro* (SOU 2016:94). Utredningen behandlar frågan om att giltig och ogiltig frånvaro från de obligatoriska skolformerna kan vara problematiskt och få långtgående konsekvenser för såväl individ som samhälle. De förslag som utredningen för fram är att skolorna måste uppmärksamma och agera på elevers frånvaro i ett tidigt stadium och att eleverna ska få den hjälp de behöver för att deras rätt till utbildning ska tillgodoseas. Materialet till denna studie kan delvis ses vara ett svar på detta. Det utgörs av propositionen *Fjärrundervisning, distansundervisning och vissa frågor om entreprenad* (Prop 2019/20:127) och utredningen *Entreprenad, fjärrundervisning och distansundervisning* (SOU 2017:44) som föregick skollagens kapitel om distansundervisning i grundskolan vilket infördes år 2018 och började gälla 1 juli 2020 (SFS 2010:800, 22 kap). Vidare ingår föreskriften *Frånvaro i skolan* som publiceras på Skolverkets hemsida under våren 2020 (Skolverket 2020a).

Analytisk och metodologisk ansats

För att granska materialet har jag inspirerats av ett analytiskt perspektiv som utvecklats av Carol Lee Bacchi (2009) som benämns *Whats the Problem Represented to be* (WPR). Enligt denna analytiska ansats ses inte de problem som skrivs fram i exempelvis en policytext som objektiva och på förhand givna med självklara innebörder, utan snarare som en produkt av det diskursiva sammanhang i vilket de ingår. Bacchi (2009)

förnekar inte att reella problem existerar, men poängterar att de alltid formas utifrån hur de uppfattas och beskrivs som problem. Enligt Bacchis WPR-ansats räcker det därmed inte med att uppmärksamma vad som beskrivs vara problem. För att se vad som är problematiskt måste även lösningarna som skrivs fram granskas, det vill säga det är i de föreslagna åtgärderna problemet utkristalliserar sig. Detta kallar Bacchi (2009) sammantaget en *diskursiv problemrepresentation*. För att få förståelse för vad och hur något framstår som ett problem, behöver hela denna diskurs dekonstrueras menar Bacchi. Genom isärplockade av vad som sägs, synliggörs såväl implicita som explicita föreställningar och antaganden som problemrepresentationen bygger på. Likaså behöver de konsekvenser eller effekter som kan följa av den diskursiva problemrepresentationen analyseras. Enligt Bacchi är det viktigt att se om det finns personer och/eller grupper som kan gynnas eller missgynnas av den. Hon lyfter tre effekter som bör beaktas vid en analys av en diskursiv problemrepresentation. För det första handlar det om diskursiva effekter, det vill säga att problemrepresentationen sätter ramarna för hur ett problem talas om och förstås men också vad som därmed hamnar utanför. Det innebär också att diskursen påverkar innebörden av begrepp som har nära anknytning till dess innehåll. För det andra lyfts vikten av att se till subjektiva effekter, vilket innebär att se hur subjekt formas och positioneras i problemrepresentationen, det vill säga vem/vilka som hamnar inom och utanför föreslagna åtgärder. Vissa gynnas, andra missgynnas. För det tredje bör enligt Bacchi (2009) även levda effekter diskuteras, det vill säga hur diskursen kan påverka vardagslivet för såväl de personer som inkluderas som de som exkluderas i problemrepresentationen. Föreskrivs exempelvis en åtgärd mot skolfrånvaro i termer av distansundervisning för alla elever eller enbart för pojkar i högstadiet får det olika följder för hur åtgärden förstås och talas om, för vilka den gäller och för den levda vardagen för de som omfattas eller inte omfattas av åtgärden. Kort sagt, genom en WPR-analys flyttas fokus från lösningar av ett problem (vad ska göras) till ett ifrågasättande av problemet (vad är det som är problematiskt) och vad följderna av lösningarna kan bli liksom vem/vilka som kan ha något att vinna respektive förlora på framskrivna lösningar. I den här studien granskas policytexter som på olika sätt berör frågan om skolplikt och skolnärvaro utifrån ovan nämnda ansats.

WPR-metoden är som ovan beskrivits en diskursanalys och vilar därmed på socialkonstruktivistisk grund. I en diskursanalys analyseras *talet om* ett specifikt ämne/område. Diskursanalys kräver inget omfattande material då det snarare är förekomst av diskurs än mängd som är viktigt. Denna studie utger sig därmed inte för att ge

några generella svar på frågan om hur skolplikt eller skolfrånvaro kan tolkas och förstås. WPR-metodens styrka är att den diskursiva problemrepresentationen inkluderar såväl talet om ett artikulert problem som hur det ska åtgärdas. Det innebär att WPR-metoden ger ett brett underlag för analys. Ytterligare en styrka med WPR-metoden är att den uppmärksammar presumtiva konsekvenser som kan följa av en diskurs. Bacchi (2009) menar att diskursanalyser ofta bortser från denna del.

För att få en bättre bild av en problemrepresentations innehåll och eventuella effekter, förespråkar Bacchi (2009) att den kompletteras med en historisk bakgrund. Denna artikel inleds därför av en översiktlig beskrivning av hur och varför ett krav på obligatorisk skolgång, så kallad skolplikt, växer fram i Sverige och hur kravet på närvaro i skolan förändras över tid.

Skolplikt i Sverige – en historisk bakgrund

I propositionen till 1842 års folkskolestadga beskrevs skolan vara av största vikt för att ge befolkningen en kunskapsmässig bildning men också för att stävja det moraliska förfall som höll på att breda ut sig. Var och en skulle bli en nyttig medborgare som kunde garantera en god samhällsordning (Boman 2002). Stadgan möttes snart av motstånd då den infördes. Det handlade inte om att barn skulle få undervisning och lära sig läsa, det hade de fått sedan länge. Det som uppfattades problematiskt, framför allt av bönderna, var att varje socken skulle bekosta en skola och att alla socknens barn skulle gå i den (Sandin & Sundqvist 2019). Det var stora kostnader att bära och barnens tid och arbetskraft ansågs dessutom behövas hemma (Sjöberg 1996). Stadgan överlät till församlingarna att i samråd med skolstyrelsen bestämma när, det vill säga vid vilken ålder barnen skulle börja skolan, dock skulle de ske senast under det nionde levnadsåret. Enligt stadgan fanns det även möjlighet för föräldrarna att undervisa sina barn hemma i stället för i folkskolan. Att undervisningen föll väl ut skulle då återkommande kontrolleras av skolläraren eller prästen (SFS 1842:19, 8 §). Det fanns med andra ord olika möjligheter att genomföra den i lag stadgade undervisningen; på plats i skolan eller hemma.

Den nya folkskolestadga som kom år 1882 beskrivs inte sällan innebära införandet av skolplikt i Sverige med betydelsen skyldighet att vara på plats i skolan och delta i den verksamhet som anordnas. Det är dock en sanning med modifikation. Stadgan i sig ställde föga nya krav gällande barns närvaro i skolan. Vilka barn som skulle gå i skolan specificerades dock mer än tidigare (barn i åldern 7 och 14 år).

Ytterligare statlig uppstyrning gjordes genom att det i stadgan angavs hur stor del av året barnen skulle gå i skolan (SFS 1882:8 7 kap, 51§). Stadgan blev med andra ord än mer preciserad än tidigare i fråga om för vem den gällde och när detta gällde. Antalet barn i skolan tilltog under 1800-talets sista decennier. Ökningen bör enligt Bengt Sandin (1997) inte enbart tillskrivas 1882 års folkskolestadga utan även ses i ljuset av att möjligheten för barn under 14 år att arbeta avsevärt begränsades i och med 1881 års förordning om minderårigas användande i arbete vid fabrik, hantverk eller annan hantering. Tiden för när på dygnet de fick arbeta begränsades (inget nattarbete tilläts) och fabriksarbete för barn som var yngre än 12 år förbjöds. Barn äldre än 12 år skulle dessutom ha intyg om avslutad folkskola för att få ta arbete. Att allt fler barn gick till skolan kan därmed hänga samman med att de helt enkelt inte kunde arbeta. Sandin (1997) beskriver skyddslagstiftningen som en förtäckt skollag. Han påpekar dock att studier av Lars Olsson (1980) visat att barnarbetet minskat drastiskt redan innan såväl den nya folkskolestadgan som skyddslagstiftningen infördes och att andelen barn i skolan ökat. En tilltagande mekanisering av fabriksarbetet hade minskat efterfrågan på barnens arbetskraft och därmed fyllde inte skyddslagstiftningen någon större funktion (Sandin, 1997). Det är med andra ord en rad olika förändringar som kan ses ha bidragit till att styra barnen till skolan, det vill säga inte en enskild reform eller händelse. Under århundradet som följde implementerades och accepterades successivt styrningen av barns skolgång. Frånvaron av diskussion om och kring kravet att gå i och till skolan, förefaller, som Dahlkvist (2002) skriver, att det i det närmaste uppfattas som en självklarhet. Det har dock under hela skolans historia funnits barn som både motsatt sig, eller som av olika skäl hindrats från, att gå till och vara i skolan, det vill säga uppfylla sin skolplikt. En rad åtgärder för att komma till rätta med detta har också formulerats. Barnbidrag och fria skolmåltider kan ses som några av de åtgärder som infördes under 1900-talets mitt för att underlätta att barnen skulle kunna gå till skolan. Hot om konsekvenser för vårdnadshavare vid barns skolfrånvaro har funnits sedan Folkskolestadgan 1842. I 1958 års folkskolestadga anges att elever som inte infinner sig i skolan, trots påtryckningar på vårdnadshavare, kan hämtas dit av polis och utdömas vite (SFS 1958: 399, 3 kap 24§). Detta återfinns även in i vår första skollag år 1962 (SFS 1962:319, 6 kap 39§). Formuleringen kvarstod ända fram till 1985 då hämtning av polis togs bort med argument om att det var både inhumant och otidsenligt. (Prop 1985/86:10, s 29). Vite kvarstår dock än idag.

Aktuell forskningsfront

Forskning om skolplikt är inte särskilt omfattande i Sverige. Skolplikten har framför allt diskuterats i anslutning till dess införande på 1800-talet (Sandin 1986, Sjöberg 1996). Ytterligare forskningsspår handlar om de barn som länge hamnade utanför skolplikten, exempelvis så kallade sinnesslöa barn eller barn med annan etnisk identitet än svensk (Areschoug 2000, Rodell Olgaç 2006). Fram till 2000-talet finns det inte mycket forskning som berör den icke-problematiserade skolplikten (Dahlqvist, 2002). Dahlqvist lyfter att skolplikten av allt att döma varit så accepterad i såväl den politiska debatten som i media och hos gemene man, att den sällan granskas närmare. Han ställer sig bland annat frågande till hur ett tvång att gå i skolan är förenligt med de demokratiska värden samhället vilar på. Några som ägnat sig åt detta är Anders Persson (1994) och Gunnar Berg (2003). De diskuterar skolplikten utifrån ett maktperspektiv. Om skolplikten uppfattas som en rättighet att gå i skolan eller ett tvång att vara där, är avhängigt elevens inställning till skolan, menar de. Maria Arvidsson & Vesterberg (2020) problematiserar hur skolplikten blivit ojämlig i takt med skolans decentralisering. Att bevilja ledighet, det vill säga avsteg från skolplikten, har i och med detta blivit en lokal angelägenhet att tolka och hantera. Vilken skola en elev går i och/eller hur hen presterat i förhållande till skolans mål, kan exempelvis avgöra om ledighet beviljas. Skolplikt eller obligatorisk utbildning förefaller vara ett ämne som ägnats en hel del uppmärksamhet i internationell forskning under 2000-talet. I studier inom framför allt ekonomi och socialmedicin används förekomst och omfattning av obligatorisk utbildning som en variabel för att mäta sociala, ekonomiska och hälsomässiga effekter för individ och samhälle (se till exempel Hamad mfl 2018, Raimondi & Vergolini 2019). Ytterligare forskning handlar om hur en skyldighet att vara på plats i skolan blir svår att förena med övriga bestämmelser och lagar för skolans verksamhet. Bruce Haynes (2005), har exempelvis i ett australiensiskt sammanhang, uppmärksammat en paradox gällande skolplikt och möjligheten att exkludera elever från skolan. Enligt Haynes kan exkluderingen av vissa elever (exempelvis om de utgör en fara för andra) bli svårförenlig med en skyldighet att vara på plats. Forskning om hur obligatorisk undervisning organiseras runt om i världen, har under 2000-talet primärt fokuserat frågan om hemundervisning och dess bevekelsegrunder. I en forskningssammanställning visar Robert Kunzman & Milton Gaither (2013) att frågan om var utbildning kan ges, skiljer sig åt mellan olika länder och att det primärt handlar om vilket ansvar vårdnadshavare och stat tillskrivs i detta hänseende. De ger exempel på att länder som USA och

Storbritannien ger vårdnadshavare stort inflytande att bestämma i frågan. Här beskrivs också hemundervisningen vara utbredd och att den dessutom ökat markant under 2010-talet. Vidare nämns att det i länder som Sverige och Tyskland krävs att utbildning ska ges av lärare på plats i skolan om det ej föreligger särskilda medicinska orsaker till annan hantering.

Ett forskningsspår som tangerar skolplikt, med betydelsen skyldigheten att vara i skolan, handlar om skolfrånvaro. Även detta är ännu blygsamt representerat i Sverige. Ett antal studier har publicerats under 2000-talet. Dessa fokuserar primärt vad som kan orsaka skolfrånvaro och i viss mån även hur den åtgärdats (Strand 2013, Ragnarsson 2019, Forsell 2020). Även hur skolfrånvaro konstrueras genom digital frånvaroregistrering har uppmärksammats ur ett posthumanistiskt perspektiv (Bodén 2016). Internationell forskning om skolfrånvaro handlar även den primärt om vad som orsakar frånvaro från skolan, exempelvis utanförskap i skolan, sjukdom eller semesterresor med familjen, men också vilka sociala och samhällsekonomiska effekter som förväntas följa av skolfrånvaro, inklusive skolavstängning, exempelvis låg vidareutbildningsnivå, drogvanor, arbetslöshet och kriminalitet (se till exempel Reid 2006, Devereux & Hart 2010, Wolf & Kupchik 2017).

Skolplikten utmanas - skolfrånvaro och distansundervisning

I följande avsnitt analyseras policytexter om skolfrånvaro och distansundervisning utifrån en WPR-analys. Avslutningsvis diskuteras hur det analytiskt framtagna kan få konsekvenser för elev, skola och samhälle.

Frågan om att definiera frånvaro

Som tidigare nämnts innebär skolplikt enligt Skolverket en skyldighet att befinna sig i skolan. I Skolverkets policydokument ”Frånvaro i skolan” som publiceras under våren 2020, anges att skolnärvaro är ett krav enligt skollagen liksom att ta del av den undervisning som ges.

Enligt skollagen ska elever närvara i skolan och delta i den verksamhet som skolan anordnar för att eleverna ska få den avsedda utbildningen. (Skolverket 2020a, s 1)

Ovanstående förutsätter med andra ord att eleven är fysiskt närvarande i skolan. Men i Skolverkets text står vidare att skollagen inte

är tydlig med vad frånvaro är och därmed är det oklart hur det ska tolkas och förstås i en skolkontext. Det här är det explicita problem som behöver lösas:

Men begreppet frånvaro är inte specifikt reglerat. Lagen säger alltså inte tydligt vad det betyder. Det innebär att det är upp till skolan och den lärare som undervisar en elev att avgöra om hen ska anses ha varit närvarande eller frånvarande. (*Skolverket 2020a, s 1*)

Frånvaro kan enligt ovanstående inte bara definieras som motsatsen till närvaro, det vill säga att en elev är fysiskt frånvarande från skolan och dess verksamhet. Denna oklarhet kan skapa problem för den lärare som enligt skollagen ska registrera om en elev är närvarande eller inte. För att komma till rätta med den otydlighet, tilldelar Skolverket ansvaret för definitionen av såväl närvaro som frånvaro till skolan och den undervisande läraren. Det framskrivna problemet, att det finns en oklar definition av begreppet frånvaro, får därmed både en åtgärd och en utpekad ansvarig för den. Problemrepresentationen visar med andra ord att frånvaro uppfattas vara ett komplext och situationsbundet fenomen. Genom att lösningen på problemet skrivs fram på detta sätt, möjliggörs att olika tolkningar av frånvaro kan göras. Det finns dock i Skolverkets text en skarp skrivning om att fysisk närvaro i klassrummet aldrig kan ifrågasättas, det vill säga en elevs inaktivitet får inte definieras som frånvaro:

Enligt Skolverkets bedömning är det läraren som i den enskilda situationen får avgöra om en elev har varit närvarande och deltagit i undervisningen eller inte. Men en elev som fysiskt är på plats i klassrummet borde knappast kunna bedömas som något annat än närvarande. Om eleverna inte är aktiva under lektionstid kan läraren behöva arbeta med olika åtgärder för att komma till rätta med det. (*Skolverket 2020a, s 9*)

Det finns, som ovan visats, en öppning för att närvaro inte bara betyder fysisk närvaro, det vill säga att eleven är på plats i klassrummet. Fysisk närvaro ska inte ifrågasättas enligt Skolverket, men närvaro kan av allt att döma ske på flera sätt. Problemet som Skolverket föreskriver åtgärd för är just bristen på tydlighet gällande närvaro och frånvaro och innebär därmed kritik mot rådande lagstiftning. Åtgärden som skrivs fram om att låta den undervisande läraren definiera en elevs närvaro och frånvaro säger också något om vad det är som av staten anses vara centralt när det gäller undervisning, nämligen *att ta del av den lärarledda verksamheten*, men inte var eller hur. En elev skulle

med andra ord kunna befinna sig på en annan plats än i skolan och ändå kunna definieras som närvarande, exempelvis via ett digitalt verktyg. Samtidigt tydliggörs att det är skolan och dess lärare som har såväl makten över som ansvaret för undervisningen. Ingen annan aktör nämns i sammanhanget, det vill säga det finns ingen öppning för hemundervisning av exempelvis vårdnadshavare. En diskursiv effekt som följer av den föreskrivna åtgärden är att det finns flera sätt att delta i skolans undervisning än att vara på plats i skolan. Detta för i sin tur med sig att den närvaroplikt som kan ses vara en del av den svenska skolplikten, också påverkas. Att vara på plats i skolan och delta i dess verksamhet blir inte det enda sätt som skolplikten kan uppfyllas på. En subjektiv och levd effekt som följer av problemrepresentationen är att det blir skolan och dess lärare som får ansvaret att i sin yrkesvardag definiera närvaro för sina elever. En levd effekt för skolpliktiga elever är att de kan få undervisning på annat sätt än på plats i skolan. Bakgrunden till den ovan beskrivna förändringen av skolfrånvaro kan ses härröra från den fråga om distansundervisning som växer fram under 2010-talet och som beskrivs i det följande.

Nya platser för skolans undervisning

Ytterligare en diskurs som berör frågan om skolfrånvaro handlar om var undervisning ska ges. År 2015 tillsätts en statlig utredning med uppgift att undersöka alternativa undervisningsformer för utbildning i grundskola och gymnasium. I utredningen ingår frågor om distansundervisning och fjärrundervisning. Syftet med att närmare undersöka dessa undervisningsformer anges vara att kunna ge utbildning på ett mer flexibelt sätt (SOU 2017:44). Anledningen till detta anges vara flera. Fjärrundervisning beskrivs som ett sätt att lösa problem med lärarbrist. Genom fjärrundervisning kan en lärare undervisa elever i skolan utan att själv vara på plats. Eleverna är med andra ord på plats i skolan, men inte läraren. Hen undervisar dem i stället i realtid via ett digitalt verktyg. Det problem som distansundervisningen skall lösa är enligt utredningen däremot ett annat, nämligen att ge elever som på grund av olika svårigheter inte kan vara på plats i skolan möjlighet att delta i dess undervisning:

Ett annat problem som vi ska hantera är att en del elever av olika skäl har svårigheter att delta i skolförlagd undervisning /.../. Distansundervisning har setts som ett alternativ för dessa elever, men någon allmän reglering av vad som ska gälla vid sådan undervisning har inte funnits. Utredningen har därför haft i uppdrag att ta fram författningsförslag på området

och utreda för vilka elever det kan vara aktuellt att använda distansundervisning. (SOU 2017:44, s 24)

Definitionen av distansundervisning som ges i utredningen är att eleven och läraren kan mötas via digitala hjälpmedel och att eleven därmed inte behöver vara på plats i skolan för att få den utbildning hen har rätt till.

Distansundervisning ska definieras som interaktiv undervisning som bedrivs med informations- och kommunikationsteknik där elever och lärare kan vara åtskilda i både rum och tid. Till skillnad från fjärrundervisning syftar inte definitionen enbart på specifika undervisningstillfällen inom en utbildning, utan på hur hela utbildningen bedrivs under en viss tidsperiod. Vi vill inte utesluta situationer där eleven och läraren endast är åtskilda i rum och inte heller situationer där de varken är åtskilda i rum eller i tid. Därför anger definitionen att de kan vara åtskilda, inte att de måste vara åtskilda. (SOU 2017:44, s 36)

Distansundervisning skrivs fram som en åtgärd för elever som på grund av skolfrånvaro har svårt att nå kunskapskraven i skolan och beskrivs som ett *särskilt stöd*, med andra ord ett komplement till eller i stället för den ordinarie undervisningen:

Att distansundervisning används för särskilt stöd betyder att det ska användas när det befaras att eleven inte kommer att uppnå de kunskapskrav som minst ska uppnås. (SOU 2017:44, s 482)

Enligt problemrepresentationen är det bara skolfrånvarande elever med medicinska-, psykiska- eller sociala problem som kan komma i fråga för åtgärden distansundervisning. Dessa elevers problem måste dessutom vara professionellt bedömda och dokumenterade av exempelvis en läkare, psykolog eller socionom för att åtgärden ska vara möjlig att få. Beslutet om att ge distansundervisning eller ej kräver dock mer än ett utlåtande av en specifik profession. I utredningen föreslås att beslutet om distansundervisning, precis som övriga former av särskilt stöd, överlämnas till skolans rektor:

Förutom att det ska föreligga medicinsk, psykisk eller social problematik bör det också krävas att problematiken är dokumenterad på något sätt. Dokumentationen kan t.ex. vara intyg från läkare, psykolog eller socionom. Det kan också vara en utredning som har gjorts av annan personal inom elevhälsa eller socialtjänst. Eftersom det generellt för särskilt stöd inte krävs

någon diagnos för att åtgärder ska vidtas bör det inte krävas för dessa fall heller. Dessutom är det i dessa fall rektorn på elevens skola som avgör om distansundervisning ska användas och denne känner då till elevens problematik sedan tidigare insatser. (SOU 2017:44, s 435)

Anledningen till att rätt till stöd i form av distansundervisning kräver såväl dokumentation som rektors medgivande, uppges i utredningen vara skolplikten. Den är av allt att döma så tongivande att en generell åtgärd för elever med skolfrånvaro inte kan ges. Det innebär att elever som av andra skäl inte kan närvara i den obligatoriska grundskolan, exempelvis på grund av elitsatsningar inom idrott, inte kan ges denna undervisningsform:

Med hänsyn till att dessa elever omfattas av skolplikt anser vi dock inte att det finns tillräckliga skäl för att möjliggöra distansundervisning på grund av andra särskilda skäl även för denna elevgrupp. Det måste i stället ankomma på eleverna och deras vårdnadshavare att planera eventuella sidoaktiviteter eller engagemang på ett sådant sätt att eleverna fortfarande kan fullgöra skolplikten. (SOU, 2017:44, s 436)

Av problemrepresentationen kan flera subjektiva effekter följa. För det första är det inte alla elever som kan få distansundervisning. Endast elever som har medicinska, psykiska eller sociala svårigheter kan komma i fråga. För det andra är det specifika professioner som ska bedöma vilka och dokumentera de vilka elever som har tillräckliga svårigheter för att få särskilt stöd i form av undervisning på annan plats än i skolan. Det är alltså inte vem som helst som får avgöra vad som är en svårighet. För det tredje är det alltid rektor som ska avgöra om stöd ska ges till elever som inte kan närvara i skolan, det vill säga det finns ingen annan aktör som får ta beslut i frågan. Ytterligare social effekt som följer av problemrepresentationen att det är en lärare som ska ge distansundervisningen, det vill säga att ingen annan kan komma i fråga. Att läraren ska vara behörig understryks återkommande i utredningen. Sammantaget konstrueras en social differentiering gällande vem/vilka som får definiera, bevilja och ge distansundervisning men också vilka som hamnar inom ramarna för att kunna få den eller inte. Det innebär i förlängningen också levda effekter för skolfrånvarande elever i fråga om att få undervisning eller ej.

Problem med att elever inte undervisas på plats i skolan

Enligt Bacchi (2009) är det inte ovanligt att det i lösningen av ett problem, uppstår ett annat. Den framskrivna åtgärden att ge distansundervisning som särskilt stöd till elever med skolfrånvaro, är inget undantag. I såväl utredning som proposition uttrycks en medvetenhet om att införandet av distansundervisning på olika sätt skulle kunna hota skolans uppdrag och ansvar. Undervisningsformen innebär att lärare och elever kan skiljas åt både i rum och tid och detta beskrivs gå emot skollagen avseende elevens rätt till lärarledd undervisning. Vikten av att få undervisning av lärare på plats i realtid förs fram som ett argument till att distansundervisning ska vara en undervisningsform som kräver speciell hantering.

Att distansundervisning bara ska tillåtas i undantagsfall beror på att den ansvarige läraren vanligtvis befinner sig någon annanstans och ofta inte heller undervisar eleven i realtid. Undervisningen är därmed inte lärarledd undervisning enligt skollagens definition (1 kap. 3 §). Lärarledd undervisning är av så avgörande betydelse att lagstiftningen tillförsäkrar eleven en rätt till en viss mängd lärarledd undervisning under skoltiden. Att frånga denna princip, vilket görs vid distansundervisning, kräver enligt vår mening starka argument. (SOU 2017:44, s 432)

Att lärare och elev befinner sig på samma plats vid undervisningstillfället uppfattas, som ovan visats, vara av största vikt. Om lärare och elev inte möts på detta sätt, beskrivs det kunna riskera skolans socialiserings- och värdegrundsuppdrag, det vill säga det uppdrag skolan har att fostra demokratiska medborgare. Att få elever att lära om demokrati och mänskliga rättigheter förefaller inte vara problematiskt när elev och lärare är åtskilda. Däremot uttrycks en föreställning om att det är nära nog omöjligt att utröna om värderingarna förverkligas *genom* ”praktisk och vardaglig handling” (SOU 2017:44, s 569). Läraren kan därmed inte veta om demokratiska värden förankrats hos eleven när hen inte möter denne i en social kontext. Det går därmed inte att avgöra hur elevens demokratiska kompetens utvecklas *för* ett demokratiskt samhälle. Eftersom fostransuppdraget i sin helhet därmed inte kan uppnås, uttrycks tveksamheter kring att grundskoleelever, vilka omfattas av läroplanens kunskaper och mål om demokrati och demokratisk kompetens, bör ingå bland dem som kan få distansundervisning:

Det gäller framför allt de skolformer som omfattas av skolplikten. De mål som läroplanen anger handlar exempelvis om

demokratiska värderingar och om hur var och en bör behandla sina medmänniskor, varför alla skolpliktiga elever måste delta i arbetet som syftar till att uppnå dessa mål. (SOU 2017:44, s 431f)

Med hänvisning till ovanstående förordas det stor restriktion att tillåta distansundervisning och att den bara ska nyttjas ”om eleven annars inte har möjlighet att delta i undervisningen” (SOU 2017:44, s 570). Enligt Magnus Dahlstedt & Maria Olsson (2019) har medborgarfostran kommit att bli en av utbildningens främsta uppgifter i den svenska samhällsmaskineriet. Utan medborgare som kan och vill förvalta demokratiska värden, finns ingen framtid för en fungerande demokrati. I en tid då demokratin och de demokratiska värdena utmanas så starkt runt om i världen, är det kanske inte så förvånande att denna aspekt lyfts fram. I tider av kris blir skolans roll att förmedla och förankra grundläggande värden högst påtaglig menar Dahlstedt & Ohlsson (2019).

Det är dock inte bara oro över en brist på demokratifostran som kommer till uttryck i policydokumenten. I utredningen vädras även en rädsla för att distansundervisning skulle kunna missbrukas av skolor och användas av andra skäl än för elever med definierade behov för ”att underlätta för andra elever och lärare” (SOU 2017:44, s 475f). I syfte att förebygga detta förordas att skolans ansvar för en elevs undervisning ska vara densamma både innan, under och efter beviljad distansundervisning. En skola ska med andra ord inte kunna ”bli av” med en elev genom att ge hen distansundervisning. Likaså förordas en tidsbegränsning av distansundervisningen, det vill säga det ska bara kunna användas som en tillfällig lösning för elever i behov av stöd, snarare än en långsiktig åtgärd för andras behov. Undervisning på annan plats än i skolan uppfattas, som citatet nedan visar, vara en mycket drastisk åtgärd som bara ska ges under en kortare definierad period.

Beslut om distansundervisning som särskilt stöd ska endast få gälla en begränsad tid. Det är en radikal åtgärd att lyfta ut eleven från den reguljära undervisningen och målet är som sagt en återgång till den vanliga skolan och närundervisning i ordinarie undervisningsrupp. Vi föreslår därför att beslut ska få gälla för högst en termin i taget. (SOU 2017:44, s 478)

Ytterligare ett presumtivt problem som lyfts med att elever inte får sin undervisning på plats i skolan, handlar om skolans ansvar att garantera dem en trygg vardag. Skolans huvudman har enligt Skollagen tillsynsansvar för eleverna, det vill säga huvudmannen ska se till att garantera dem trygghet och omsorg, när de är i skolan.

Utanför skolan är ansvaret däremot vårdnadshavarnas. Om skolans undervisning inte sker på plats i skolan, beskrivs problematik uppstå gällande tillsynsansvaret. I propositionen understryks, till skillnad mot i utredningen, att distansundervisning bör vara möjligt även för elever i skolans tidigare år då studier visat att skolfrånvaro yttrat sig redan i mellanstadiet. Ett förebyggande mot att elever inte får undervisning, bör därmed starta tidigt. Men med fallande ålder ökar behovet av tillsyn. Elever i låg- och mellanstadiet beskrivs vara ”så pass unga att de ej kan lämnas ensamma” och att de därmed behöver vårdnadshavares närvaro när de är hemma (Prop 2019/20:127, s 84). I propositionen anges att vårdnadshavare därmed måste godkänna denna undervisningsform innan den ges. Det är med andra ord flera faror som uppfattas kunna följa av åtgärden att ge undervisning utanför skolans väggar. Det handlar dels om att den trygghet och omsorg som skolan ska garantera dess elever under skoldagen är hotad, dels om att, kan man förmoda, vårdnadshavares försörjningsmöjligheter utmanas. Distansundervisning för yngre barn beskrivs följaktligen inte som en lösning som ska väljas mer än i nödfall enligt propositionen (Prop 2019/20:127). De ovan utkristalliserade faror som uppfattas kunna följa av distansundervisning, kan sammantaget säga något om varför restriktionerna kring distansundervisning blir så omfattande. Effekterna som förväntas följa av distansundervisning som åtgärd mot skolfrånvaro, handlar inte om att elevers lärande skulle försämrans av att inte vara på plats i skolan och möta läraren i undervisningen. Det som framträder är snarare en oro över vilka sociala och levda effekter undervisning bortom skolans väggar skulle få för elevers trygghet och demokratifostran.

Skolplikt i förändring

Med hänsyn till att utbildning i grundskolan och motsvarande obligatoriska skolformer är föremål för skolplikt finner vi också att det endast är sådana tungt vägande skäl som ska kunna motivera användandet av distansundervisning i dessa skolformer. (SOU 2017:44, s 435)

I de policydokument som analyserats, uttrycks en medvetenhet om att införande av distansundervisning utmanar skolplikten och dess krav på närvaro i grundskolan. Skolplikten beskrivs också vara den bärande anledningen till att restriktionerna kring distansundervisning blir så omfattande. Samtidigt understryks att skolplikten gäller alla elever, även de med distansundervisning. Detta tyder på att skolplikt

inte behöver betyda samma sak för alla elever. Innebörden blir beroende av vilken elev det gäller och var denne får sin undervisning av skolan. I denna problemrepresentation om distansundervisning som åtgärd mot skolfrånvaro framgår att det inte är själva deltagandet i skolan som fokuseras då uppfyllandet av skolplikt diskuteras. Det är snarare skolans verksamhet som lyfts fram som det primära:

En elev i någon av de obligatoriska skolformerna ska delta i den verksamhet som anordnas för att ge den avsedda utbildningen, om eleven inte har giltigt skäl att utebli (7 kap. 17 § första stycket skollagen, se också avsnitt 3.5.2). Den viktiga formuleringen är, i fråga om distansundervisning, den verksamhet som anordnas för att ge *den avsedda utbildningen*. (SOU 2017:44, s 487)

Att uppfylla skolplikten behöver enligt utredningens skrivning därmed inte vara en fråga om att fysiskt närvara vid skolans undervisning. Närvaro för elever som beviljats distansundervisning föreslås snarare definieras som att utföra de uppgifter som läraren anvisat.

Elevernas närvaroplikt gäller naturligtvis de moment där lärare och elev inte är åtskilda i tid, oavsett om de är åtskilda i rum eller inte. För distansundervisning, då den lärarledda tiden i stor utsträckning ersätts med studier på egen hand, menar vi att närvaropliken även innebär att eleven ska utföra de obligatoriska uppgifter som eleven tilldelas av sin lärare. Har eleven, utan giltigt skäl, låtit bli att göra tilldelade uppgifter bör det anses vara ogiltigt frånvaro. (SOU 2017:44, s 487)

Åtgärden som skrivs fram för att elever som får distansundervisning ska kunna uppfylla sin skolplikt, innebär att betona *utförandet* av skoluppgifter snarare än den fysiska närvaron i skolan. En diskursiv effekt av problemrepresentationen är att skolplikt får ytterligare en innebörd som betonar vikten av att ta del av skolans undervisning, inte att vara på plats och delta i den. En social och levd effekt av den framskrivna åtgärden är dock att den inte möjliggörs för alla elever. Vissa elever kan erbjudas att få undervisning av skolan på annan plats under en begränsad tid, och på så sätt uppfylla sin skolplikt, andra inte.

Ovanstående går i linje med Skolverkets policydokument om hur skolfrånvaro ska tolkas, vilket analyserades i tidigare avsnitt. Skolan och läraren tillskrivs uppgiften att definiera en elevs frånvaro. En inte orimlig tolkning är att Skolverkets förtydligande handlar om att ansvarig lärare utifrån elevens behov och rätt till särskilt stöd, ska bedöma om frånvaro ska ges för utebliven närvaro i klassrummet eller om den ska ges för eleven inte utfört anvisade uppgifter.

Skolan som undervisningsplats

Man skulle, av det som ovan skrivits, kunna anta att en platsbunden undervisning i skolan håller på att tappa betydelse. Så tenderar det dock inte att vara. Undervisning i skolan, vad som benämns som närundervisning, understryks genomgående vara det som ska eftersträvas. Distansundervisningen ska bara få ske under en begränsad tid och målet beskrivs vara att eleven kommer tillbaka till skolan (SOU 2017:44, s 475). En diskursiv effekt av problemrepresentationen är dock att skolplikten ges en alternativ innebörd när distansundervisning skrivs fram som möjlig undervisningsform. Den obligatoriska undervisningen ges fortfarande av skolan, men platsen eleven befinner sig på vid undervisningstillfället är bortom skolan. Skolplikt behöver därmed inte betyda krav att fysiskt närvara vid undervisning i skolan. Att denna alternativa tolkning av skolnärvaro kan göras, går också helt i linje med hur Skolverket överlämnar definitionen av frånvaro till skolan och den undervisande läraren, det vill säga att det inte finns någon given definition av vad skolfrånvaro är som gäller för alla elever.

Den proposition om fjärr- och distansundervisning som följer utredningen, överensstämmer i det stora hela med dess förslag. Distansundervisning beskrivs i propositionen som ett sätt att ge barn ökad tillgång till utbildning vilket ses positivt ur ett barnrättsperspektiv (Prop 2019/20:127). Åtgärden att införa distansundervisning som särskilt stöd för elever som av medicinska, psykiska eller sociala skäl inte kan gå i skolan både utvidgas och stramas dock åt ytterligare i propositionen. Regeringen förordar att distansarbete endast ska få användas som en sista utväg, det vill säga om inga andra åtgärder fungerat. Detta kan ses som ett tecken på hur viktig skolan, dess undervisning och vardagsmiljö uppfattas vara för grundskoleelever i Sverige.

För att markera att distansundervisning är ett sistahandsalternativ föreslår regeringen att det i förhållande till den av utredningen föreslagna lagtexten ska läggas till i lagtexten att distansundervisning bara ska få användas som särskilt stöd om alla andra möjligheter till stödåtgärder är uttömda eller bedöms olämpliga. (Prop 2019/20:127, s 80)

Den slutliga formuleringen gällande när, hur och av vem distansundervisning får tillämpas skrivs in i ett nytt kapitel i skollagen år 2018 och träder i kraft den 1 juli 2020. I och med detta förändras kravet på att undervisning ska ske på plats i skolan. Viktigt att poängtera är dock att det fortfarande är skolan och dess lärare som ska stå för undervisningen, ingen annan.

Avslutande diskussion

I den här artikeln visas hur skolplikten får en vidare innebörd när distansundervisning skrivs fram som en åtgärd mot skolfrånvaro i statliga policydokument. I artikeln visas också exempel på ytterligare effekter som framskrivningen av distansundervisning kan skapa. Inspirerad av WPR-metoden (Bacchis 2009) har problemrepresentationer om åtgärder mot skolfrånvaro analyserats. Analysen har synliggjort att det finns olika sätt att tolka skolnärvaro på och att undervisning och därmed rätten till utbildning kan tillgodoses på annat sätt än att vara på plats och på så sätt delta i skolans verksamhet. Betoningen läggs i policydokumenten på *att delta* i skolans undervisning snarare än *hur* det ska göras. Denna flexibilitet öppnar för en ny styrning till utbildning som inte nödvändigtvis behöver ske i skolan. En diskursiv effekt som kan ses följa av att distansundervisning betraktas som en möjlig undervisningsform är att skolplikten får en ny eller snarare utvidgad innebörd, det vill säga att den därmed går att fullgöra på flera sätt. Det kan både ske genom att eleven deltar på plats i skolan och dess verksamhet *eller* genom att eleven deltar genom att utföra de uppgifter som läraren anvisat, utan att vara på plats i skolan. Den senare vägen uppfattas enligt problemrepresentationen kunna riskera både skolans uppdrag att fostra demokratiska samhällsmedborgare och skolans lagstadgade ansvar att garantera varje elev en trygg skoldag. Det är faror som av allt att döma inte bara kan drabba eleverna i fråga, utan även samhället i stort. Om elever inte garanteras en vardagstrygghet och en social samvaro i vilken demokratiska värden lärs ut och praktiseras, riskerar det att de inte formas till demokratiska samhällsmedborgare. Värnandet av dessa värden kan säga något om varför skolplikten i Sverige än så länge är så knuten till skolan som plats. Skolan har sedan slutet av andra världskriget tilldelats uppdraget att vara den plats som ska garantera demokratisk fostran av morgondagens medborgare (Dahlstedt & Olsson 2019).

Distansundervisning beskrivs i de analyserade policytexterna som ett sätt att ge undervisning som särskilt stöd till elever som av medicinska, psykiska eller sociala skäl inte kan vara på plats i skolan och dess undervisning, det är med andra ord inte en undervisningsform som är till för alla elever. Endast elever som av specifika professioner bedömts vara i behov av särskilt stöd, kan få denna undervisningsform under en begränsad tid. För vissa elever blir distansundervisning en möjlighet att få sin rätt till utbildning tillgodosedd, för andra inte. För elever som har definierade särskilda behov, kan skolplikt innebära att delta genom att utföra de uppgifter läraren anvisat, för övriga elever innebär skolplikt att delta i skolans verksamhet, på plats. Skolplikten

blir på så sätt likvärdig, då den utformas efter elevers förutsättningar och behov. En social och levd effekt av denna likvärdighet blir att det skapas olika villkor för skolnärvaro för elever. Detta kan te sig orättvist. Samtidigt ger denna lösning utökade möjligheter för en viss grupp elever att delta i undervisning och därmed möjlighet att nå kunskapskraven vilket torde vara en demokratisk grundbult i en skola för alla. På sätt och vis kan dock åtgärden ses som ett uttryck för segregering, men lösningen stöds ändå av att en elev får anpassad undervisning utifrån dennes behov. Principen om en och samma skolplikt för alla utmanas av vad som är bra för den enskilde individen. Att elever får tillgång till utbildning är, som tidigare forskning påpekat, på flera sätt gynnsamt för såväl individ som samhälle. Utbildning ökar möjligheterna att få arbete och försörjning vilket också kopplats samman med bättre hälsa, social inkludering och minskad risk för kriminalitet (Devereux & Hart 2010, Wolf & Kupchik 2017, Hamad mfl 2018, Raimondi & Vergolini 2019).

Ytterligare sociala och levda effekter som kan ses följa av de problemrepresentationer som analyserats, är att skolan och dess lärare tilldelas ansvaret att definiera vilka elever som är frånvarande från skolans undervisning och vilka som inte är det. Skolplikten kan, som tidigare beskrivits, uppfyllas på flera sätt och på olika platser. Det är även behöriga lärare som anges vara de som ska ge undervisning på distans. Inga andra aktörer nämns i sammanhanget. Därmed stängs möjligheten för exempelvis vårdnadshavare att få undervisa sina barn. Distansundervisning kan ses öppna för en återkomst för läroplikt i Sverige, men till skillnad mot tidigare århundraden är det nu skolan och dess lärare som ska stå för undervisningen av det som ska läras ut.

Beslutet om distansundervisning tas året innan Covid-19 bryter ut. När skolor runt om i Europa stängde under pandemin, valde den svenska regeringen att hålla skolorna öppna och återöppna möjlighet till undervisning bortom skolans väggar. År 2020 infördes en tillfällig förordning (2020:115) vars syfte var att ge skolhuvudmän viss flexibilitet under coronaepidemin. Förordningen innebar bland annat att huvudmannen fick möjlighet att besluta om fjärr- eller distansundervisning för alla elever i hälsopreventivt syfte, dock inte som särskilt stöd för en specifik grupp. Vilka effekter undervisning på distans haft för grundskoleelevers kunskaper, värderingar och mående har ännu inte beforskats närmare. Detta är självklart ett viktigt framtida forskningsområde. Om denna tillfälliga flexibilitet var en början på ett nytt och utökat sätt att ge och få undervisning och uppfylla skolplikten på för skolans elever, återstår att se. Kanske kommer distansundervisning i en framtid att ges till fler elever. Den

tekniska utvecklingen möjliggör, som Kunzman & Gaither (2013) påpekat, fler sätt att både ge och få utbildning på, vilket enligt dem kan komma att öka antalet barn i världen som undervisas på annan plats än i skolan. Av allt att döma har spridningen av Covid-19 påskyndat denna process. Frågan är vad det på sikt kan få för konsekvenser för skolans legitimitet som en fysisk plats men också för de demokratiska värdenas fortlevnad.

Referenser

- Areschoug, Judit (2000): *Det sinnesslöa skolbarnet: undervisning, tvång och medborgarskap 1925-1954*. Linköping: Linköpings universitet.
- Arvidsson, Maria & Vesterberg, Viktor (2020): Ojämlig skolplikt? Problematisering av skolplikt i en decentraliserad skola. *Utbildning & Demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* 29(1), 7-24.
- Bacchi, Carol Lee (2009): *Analysing Policy: What's the Problem Represented to Be?* Frenchs Forest, N.S.W: Pearson.
- Berg, Gunnar (2003): Skolplikt, förvaring och elevers rättssäkerhet och inflytande. *Utbildning & Demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* 12(1), 129-148.
- Bodén, Linnéa. (2016): *Present Absences: Exploring the posthumanist entanglements of school absenteeism*. Linköping: Linköpings universitet.
- Boman, Ylva (2002): *Utbildningspolitik i det andra moderna: Om skolans normativa villkor*. Diss. Örebro: Örebro universitet
- Boréus, Kristina (2015): Diskursanalys. I Göran Ahrne & Peter Svensson, red: *Handbok i kvalitativa metoder*, 176-183. Stockholm: Liber.
- Bouvin Emma (2020, 4 juni): Utbildningsminister Anna Ekström: Skolplikten rör vi inte, *Dagens Nyheter*. <https://www.dn.se/nyheter/utbildningsminister-anna-ekstrom-skolplikten-ror-vi-inte/>
- Dahlkvist, Mats (2002): Skolplikten och samhällsordningen. Om nödvändigheten och önskvärdheten av obligatorisk skolgång. *Utbildning & Demokrati – tidskrift för didaktik och utbildningspolitik* 11(3), 7-42.

- Dahlstedt, Magnus & Olson, Maria (2019): *Utbildning, demokrati, medborgarskap*. Malmö: Gleerups.
- Devereux, Paul J. & Hart, Robert A. (2010): Forced to be rich? Returns to compulsory schooling in Britain'. *The Economic Journal* 120(549), 1345-1364.
- European Commission/EACEA/Eurydice (2018): Home education policies in Europe: Primary and lower secondary education. *Eurydice Report*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Forsell, Tobias (2020): "Man är ju typ elev, fast på avstånd": *problematisk skolfrånvaro ur elevers, föräldrars och skolpersonals perspektiv*. Diss. Umeå: Umeå universitet, 2021.
- Hamad, Rita; Elser, Holly; Tran, Duy C; Rehkopf, David H. & Goodman, Steven N (2018): "How and why studies disagree about the effects of education and health: A systematic review and meta-analysis of studies of compulsory schooling laws. *Social Science & Medicine* 212, 168-178.
- Haynes, Bruce (2005): The paradox of the excluded child. *Educational Philosophy and Theory* 37(3), 333-341.
- Kunzman, Robert & Gaither, Milton (2013): Homeschooling: A comprehensive survey of the research. *Other Education. The Journal of Educational Alternatives* 2013 2(1), 4-59.
- Olsson, Lars (1980): *Då barn var lönsamma. Om arbetsdelning, barnarbete och teknologiska förändringar i några svenska industrier under 1800- och början av 1900-talet*. Diss. Lund: Stockholms universitet
- Persson, Anders (1994): *Skola & makt. Om viljan till kunskap, beroendet av utbildning och tvånget att gå i skola*. Stockholm: Carlsson.
- Prop.1985/86:10: Om ny skollag m.m. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/om-ny-skollag-mm_G90310/html
- Prop. 2019/20:127: Fjärrundervisning, distansundervisning och vissa frågor om entreprenad. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/proposition/fjarrundervisning-distansundervisning-och-vissa_H703127/html
- Ragnarsson, Susanne (2019): *Att klara skolan när huvudet dunkar och kroppen värker: en studie om återkommande smärta och skolprestation bland skolbarn*. Umeå: Umeå universitet.
- Raimondi, Erica & Vergolini, Loris (2019): *Everyone in school: The effects of compulsory schooling age on drop-out and completion rates*. *European Journal of Education*. 54(3), 471-490.

- Reid Ken (2006): An evaluation of the views of secondary staff towards school attendance issues *Oxford Review of Education* 32(3), 303–324.
- Rodell Olgaç, Christina (2006): *Den romska minoriteten i majoritetssamhällets skola: från hot till möjlighet*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Sandin, Bengt (1986): *Hemmet, gatan, fabriken eller skolan. Folkundervisning och barnuppfostran i svenska städer 1600-1850*. Diss. Lund: Univ. Lund.
- Sandin, Bengt (1997): In the large factory town. Child labour legislation, child labour and school compulsion. I Ning De Coninck-Smith; Bengt Sandin & Ellen Schrupf red: *Industrious Children: Work and Childhood in the Nordic Countries 1850-1990*, s 17-46. Odense: Odense Univ. Press.
- Sandin, Bengt & Sundkvist, Maria (2014): *Barn, barndom och samhälle: Svensk utbildningshistoria*. Malmö: Gleerup.
- SFS 1842:19: *Kongl. Maj:ts nådiga stadga angående folkundervisningen i riket: gifwen Stockholms slott den 18 juni 1842*. Stockholm: Fakta Info Direkt AB.
- SFS 1882:8: *Kongl. Maj:ts förnyade nådiga stadga angående folkundervisning i riket; gifven Stockholms slott den 20 Januari 1882*.
- SFS 1958:399: *Kungl. Maj:ts stadga för folkskolor, fortsättningskolor och försöksskolor (folkskolestadga): given Stockholms slott den 23 maj 1958*. Stockholm: Norstedt & söner.
- SFS 1962:319: *1962 års skollag, skolstadga och läroplan för grundskolan*. Stockholm: Utbildningsförlaget.
- SFS 1974:153: *Kungörelse om beslutad ny regeringsform*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- SFS 1985:1100: *Skollagen*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2010:800: *Skollag*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2020:115: *Förordning om utbildning på skolområdet och annan pedagogisk verksamhet vid spridning av viss smitta*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- SFS 2020:605: *Lag om ändring i skollagen (2010:800)*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Sjöberg, Mats (1996): *Att säkra framtidens skördar: barndom, skola och arbete i agrar miljö. Bolstad pastorat 1860-1930*. Linköping: Linköpings universitet.
- Skolverket (2020a): *Frånvaro i skolan*. Hämtad 20-10-22 från <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/franvaro-i-skolan>

- Skolverket (2020b): *Skolplikt och rätt till utbildning*. Hämtad 22 oktober 2020 från <https://www.skolverket.se/regler-och-ansvar/ansvar-i-skolfragor/skolplikt-och-ratt-till-utbildning>
- SOU (2016:94): *Att vända frånvaro till närvaro - en utredning om problematisk elevfrånvaro*.
- Saknad! Uppmärksamma elevers frånvaro och agera*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- SOU (2017:44): *Utredningen om bättre möjligheter till fjärrundervisning och undervisning på entreprenad. Entreprenad, fjärrundervisning och distansundervisning*. Stockholm: Wolters Kluwer.
- Strand, Anne-Sofie (2013): *Skolk ur elevernas och skolans perspektiv: en intervju- och dokumentstudie*. Jönköping: Högskolan i Jönköping.
- Wolf Kerrin C. & Kupchik, Aaron (2017): School Suspensions and Adverse Experiences in Adulthood, *Justice Quarterly* 34(3), 407-430. <https://doi.org/10.1080/07418825.2016.1168475>

Copyright Arvidsson 2022. This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (CC BY 4.0: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author and source are credited.